

งานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย:
การศึกษารวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรม

ส่ายวรุณ น้อยนิมิตร*

Saiwaroon Noinimit

นัทธนี ประสานนาม

และชีระ รุ่งธีระ. 2556.

งานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย:

การศึกษารวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรม.

กรุงเทพฯ: สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย.

629 หน้า.

วรรณกรรมไทยร่วมสมัยนับว่าเป็นข้อมูลที่นักวิจัยส่วนใหญ่สนใจเลือกนำมาศึกษา อาจเป็นเพราะองค์ประกอบทางสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมสามารถเห็นได้ชัดเจนกว่าวรรณกรรมโบราณ และยังเป็นตัวบทที่อ่านเข้าใจได้ง่ายกว่า ขณะเดียวกันตัวบทบางประเภทก็มีความซับซ้อน สามารถอ่านได้หลายระดับเมื่อ

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ติดต่อได้ที่: saiwaroonn@hotmail.com

พิจารณาผ่านมุมมองและโลกทัศน์ที่แตกต่างกันไป งานวิจัยเกี่ยวกับวรรณกรรมไทยร่วมสมัยจึงมีมากและหลากหลายสาขา

หนังสือ “งานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย: การศึกษารวบรวมบทความและบรรณานุกรม” เล่มนี้ ไม่เพียงแต่จะรวบรวมบทความงานวิจัยและข้อมูลบรรณานุกรมเกี่ยวกับวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่ทันสมัยที่สุดในเวลานี้ คือตั้งแต่ พ.ศ.2533 – 2554 เท่านั้น แต่ผู้วิจัยยังได้สังเคราะห์แนวทางการศึกษาไว้อย่างละเอียดและน่าสนใจยิ่ง โดยเฉพาะการหาทางออกให้แก่แนวทางวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในอนาคตอีกด้วย

งานวิจัยเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหา 4 บท ได้แก่ บทนำ กล่าวถึงความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัยว่าการศึกษาวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยเป็นงานค้นคว้าในระดับบัณฑิตศึกษาหลายสถาบัน และเป็นงานวิจัยของนักวิชาการอีกหลายสาขาซึ่งมีแนวทางวิจัยที่หลากหลาย บ้างเป็นการวิจัยเพื่อเข้าถึงความหมายและคุณค่าของวรรณกรรม บ้างเป็นการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับศิลปะแขนงอื่น และบ้างเป็นการใช้สหวิทยาการมาศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัย งานวิจัยดังกล่าวยังคงมีปัญหาคืออุปสรรคของการวิจัยวนเวียนอยู่กับการกำหนดหัวข้อที่ซ้ำซ้อน เนื่องจากไม่มีเอกสารที่รวบรวมข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างครอบคลุมทุกสาขา หรือปัญหาการลักลอกงานวิชาการ (plagiarism) โดยไม่มีการตรวจสอบกันเองในหมู่นักวิชาการ และแม้ว่าจะมีการศึกษารวบรวมงานวิจัยไว้จำนวนหนึ่งแล้ว แต่ก็ยังไม่ทันต่อการวิจัยที่ผลิตอย่างต่อเนื่องในแต่ละปี และอาจไม่เป็นการรวบรวมข้อมูลที่รอบด้านนัก

จากปัญหาดังต้น นักวิจัยทั้งสองจึงได้พยายามรวบรวมศึกษางานวิจัยให้ครอบคลุมทั้งช่วงระยะเวลาถึง 20 ปี ตั้งแต่ พ.ศ.2533 – 2554 และทุกประเภท ได้แก่ เรื่องสั้น นวนิยาย สารคดี กวีนิพนธ์ และยังรวมปริวรรตวรรณกรรม (para-literature) ซึ่งหมายถึงเรื่องเล่าในรูปแบบต่างๆ เช่น วรรณกรรมมุขปาฐะ นิทาน ภาพวาด ภาพชุดและภาพยนตร์ ในงานวิจัยนี้ได้รวบรวมงานวิจัยปริวรรตวรรณกรรมไว้

อย่างกว้างขวางจนโดดเด่น ได้แก่ วรรณกรรมหลักหนี้ วรรณกรรมแนวขบขัน การ์ตูน วรรณกรรมอินเทอร์เน็ต และวรรณกรรมแปลจากชาติต่างๆ ซึ่งไม่ได้เป็น วรรณกรรมแบบฉบับของชาตินั้น ทั้งนี้เพื่อตัดปัญหาเรื่องการประเมินคุณค่าด้วยบท

นอกจากนี้ ยังมีวรรณกรรมไทยพากย์ต่างประเทศเป็นตัวแทนศึกษาอีกด้วย นักวิจัยทั้งสองจึงได้จัดให้งานวิจัยกลุ่มนี้อยู่ในส่วนของปรัวรรณกรรมด้วยเช่นกัน และการกำหนดขอบเขตสุดท้ายคือสาขาต่างๆ ที่ศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัย นักวิจัยพยายามที่จะรวบรวมให้รอบด้านมากที่สุด ซึ่งนอกจากจะมีสาขาหลักของการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัยแล้ว ยังได้รวบรวมงานวิจัยด้านสังคมวิทยาแห่งวรรณกรรมไทยร่วมสมัยไว้ด้วย เช่น ศนศิลป์ ประวัติศาสตร์และนิเทศศาสตร์ เป็นต้น ดังความตั้งใจของนักวิจัยทั้งสองที่กล่าวไว้ว่า “ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษารวบรวมข้อมูลงานวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยอีกครั้งเพื่อถมเต็มช่องว่างหรือข้อจำกัดที่เคยมีมา”

ในบทที่ 2 เป็นการรวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรมจากงานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย จำนวน 822 เรื่อง โดยจำแนกออกเป็นกลุ่มต่างๆ ดังนี้

1. งานวิจัยกลุ่มบันเทิงคดี ได้แก่ การวิจัยตัวบท นวนิยาย เรื่องสั้น สารคดี และกวีนิพนธ์ งานวิจัยกลุ่มนี้มีปริมาณมากทั้งการวิเคราะห์คุณค่าของตัวบทและวิเคราะห์เปรียบเทียบ อีกทั้งแสดงให้เห็นว่าการศึกษาศาตว์บทยังคงเป็นกระแสความนิยมหลักของการศึกษาในสาขาหลักที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะการวิเคราะห์คุณค่าของตัวบทอย่างละเอียด

2. งานวิจัยกลุ่มบทเพลง ได้แก่ การวิจัยบทเพลงพระราชนิพนธ์ บทเพลงไทยของนักประพันธ์เพลง บทเพลงไทยสากล บทเพลงไทยลูกทุ่ง บทเพลงเพื่อชีวิต บทเพลงร่ำว เพลงร็อคไทย และบทเพลงของนักร้องเฉพาะคน นอกจากนี้ยังรวมถึงการศึกษาศาตว์บทย่อย เช่น กลอนลำและเพลงคำเมืองอีกด้วย งานวิจัยในกลุ่มนี้มีปริมาณไม่มากเมื่อเทียบกับการศึกษาศาตว์บทวรรณกรรม นักวิจัยจึงรวบรวมตามลำดับปีพุทธศักราชที่ศึกษาเท่านั้น มิได้จำแนกประเภทของบทเพลง

ออกเป็นหัวข้อย่อย งานวิจัยบทเพลงส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวรรณกรรมเพลงที่สะท้อนแนวคิดในสังคมช่วงระยะเวลาหนึ่ง ขณะเดียวกันก็มีคุณค่าต่อการศึกษาด้านภาษาของบทเพลงหรือเป็นภาพแสดงลักษณะภาษาในช่วงหนึ่งที่ได้รับคามนิยมอย่างสูงจนเกิดเป็นปรากฏการณ์สำคัญทางสังคม

3. งานวิจัยกลุ่มบทละคร ได้แก่ การวิจัยบทละครพระราชนิพนธ์ บทละครสมัยใหม่ บทละครร้อยกรอง บทละครร้อยแก้ว บทละครรำ บทละครร้อง บทละครพูดคำฉันท์ บทละครพันทาง บทละครแปล และบทละครโทรทัศน์ งานวิจัยกลุ่มนี้มีปริมาณไม่มากและนักวิจัยมิได้จำแนกออกเป็นกลุ่มย่อยตามประเภทของบทละคร ข้อสังเกตเกี่ยวกับงานวิจัยกลุ่มบทละครคือการศึกษาบทละครในฐานะเป็นตัวบววรรณกรรมที่มุ่งเน้นการวิเคราะห์เนื้อหา แนวคิด ตัวละคร และการเปรียบเทียบระหว่างตัวบท มากกว่าจะศึกษาลักษณะและองค์ประกอบของการแสดง

4. งานวิจัยกลุ่มปริวรรนกรรม ได้แก่ การวิจัยวรรณกรรมดัดแปลงเป็นการ์ตูน วรรณกรรมแนวขบขัน หนังสือภาพ นวนิยายเกาหลี่ วรรณกรรมเด็ก วรรณกรรมอินเทอร์เน็ต วรรณกรรมจีน การวิจัยเกี่ยวกับบล็อก เว็บไซต์และไดอารี่ออนไลน์ งานวิจัยในกลุ่มนี้มีจำนวนไม่มาก นักวิจัยมิได้จำแนกประเภทของปริวรรนกรรมออกเป็นหัวข้อย่อย แต่มีข้อสังเกตที่น่าสนใจว่าส่วนหนึ่งเป็นงานวิจัยในสาขาวรรณกรรมจีนสมัยใหม่และวรรณกรรมจีนร่วมสมัย ซึ่งเน้นวิเคราะห์หรือเปรียบเทียบวรรณกรรมจีน-ไทยแล้วเรียบเรียงเป็นงานวิจัยภาษาจีน กล่าวได้ว่าบทความภาษาไทยของงานวิจัยในกลุ่มนี้ช่วยเปิดโลกทัศน์ให้ผู้อ่านเห็นความแตกต่างของการศึกษาวิจัยในอีกสาขาหนึ่งซึ่งยังไม่มีผู้ใดรวบรวมมาก่อน

5. งานวิจัยกลุ่มผสมผสานประเภทวรรณกรรม ได้แก่ งานวิจัยที่คาบเกี่ยวระหว่างประเภทของวรรณกรรม เช่น วรรณกรรมสื่อสิ่งพิมพ์ วรรณกรรมเด็ก ก่อนวัยรุ่น หรือเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวรรณกรรม เช่น การศึกษาด้านวจนลีลา หรือเป็นการศึกษาข้ามสหวิทยาการ เช่น นำแนวคิด

ปรัชญา หรือศิลปะมาศึกษาวรรณกรรม หรือการนำแนวทางการประเมินคุณค่ามา ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรม เช่น ศึกษาวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลต่างๆ หรือศึกษา การจัดแปลวรรณกรรมเป็นสื่ออื่นๆ ได้แก่ ภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ หรือ การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างตัวบทวรรณกรรมไทยกับต่างประเทศ เป็นต้น งานวิจัยในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีความหลากหลายทั้งแนวทางการศึกษาวรรณกรรม และสาขาที่รวบรวม

6. งานวิจัยกลุ่มสังคมวิทยาแห่งวรรณกรรม ได้แก่ งานวิจัยที่ศึกษา เกี่ยวเนื่องกับวรรณกรรม เช่น นิติสารวรรณกรรม หนังสืออ่านนอกเวลาวิชา ภาษาไทย หรือการเรื่องเล่าที่ปรากฏในรูปของทัศนศิลป์ เป็นต้น งานวิจัยกลุ่มนี้มี ไม่มาก แต่มีสาขาที่หลากหลาย ได้แก่ สาขาการหนังสือพิมพ์ ศิลปศึกษา วาทยาศา การบริหารสื่อสารมวลชน หรือสาขากฎหมายธุรกิจที่ศึกษาเกี่ยวกับค่าตอบแทน ลิขสิทธิ์ สาขาจิตวิทยาการให้คำปรึกษาซึ่งได้วิเคราะห์ผลของวรรณกรรมที่บ่าบัด ต่อความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน กล่าวได้ว่า งานวิจัยที่รวบรวมไว้ในกลุ่มนี้มีหลายเรื่องที่น่าสนใจ เช่น **การพัฒนาเกณฑ์การ ประเมินค่าวรรณกรรมไทย (2542)** โดยวิเคราะห์แนวทางการประเมินค่า วรรณกรรมตามประเภทต่างๆ หรืองานวิจัยเรื่อง**นักคิด-นักวิจัย: เจตนา นาควัชระ (2540)** กล่าวถึงคุณค่าและบทบาทของศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.เจตนา นาควัชระ ที่มีต่อวรรณกรรมไทย วรรณกรรมต่างประเทศและวงการศิลปะสาขาอื่นที่ส่ง ทางแก่กัน หรือเรื่อง**พันธกิจของนักเขียนและบทบาทของวรรณกรรม: กรณีศึกษาจากนักเขียนสโมสรมักเขียนภาคอีสาน (2550)** ศึกษาวรรณกรรม ของนักเขียนสโมสรมักเขียนภาคอีสานในฐานะที่เป็นตัวแทนของงานเขียนใน ภูมิภาคที่สร้างสรรค์จากมุมมองของคนอีสาน โดยศึกษาประเด็นบทบาทของ วรรณกรรมพันธกิจและมโนทัศน์ของนักเขียนที่มีต่อการสร้างเสาววรรณกรรม เป็นต้น

กล่าวได้ว่า ในบทที่ 2 นี้ นักวิจัยทั้งสองได้รวบรวมบทคัดย่อเกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมได้อย่างหลากหลายและครอบคลุมทุกสาขา อย่างไรก็ตาม อาจมีคำถามข้อใจเกี่ยวกับการจำแนกงานวิจัยออกเป็นหัวข้อย่อยตามลักษณะ

ของตัวบทวรรณกรรม ซึ่งงานวิจัยบางเรื่องมีแนวทางศึกษาล้ายกัน แต่จัดไว้คนละหัวข้อ ซึ่งก็อาจเป็นเพราะในบทนี้ นักวิจัยทั้งสองพิจารณาลักษณะของตัวบทวรรณกรรมเป็นสำคัญ เช่น เรื่องลีลาร้อยแก้วในงานของอังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งวิเคราะห์ลักษณะเด่นของภาษาในบทกวีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง จัดเป็นงานวิจัยกลุ่มผสมผสานวรรณกรรม ในขณะที่เรื่องกลวิธีการใช้ภาษาในงานเขียนอารมณ์ขันของเกตุเสพสสวัสดิ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา วิเคราะห์กลวิธีการใช้ภาษาแสดงอารมณ์ขันและรูปแบบการเขียน จัดเป็นงานวิจัยกลุ่มปริวรรตกรรม ทั้งนี้ ผู้เขียนเห็นว่าการจำแนกงานวิจัยที่มีระยะเวลาห่างกันเป็นสิบปี แม้จะมีแนวทางการศึกษาที่คล้ายกันหรือมีตัวบทคล้ายกันก็อาจจะทำให้จำแนกชัดเจนกระจำจ้งได้ยาก เพราะในแต่ละช่วงทศวรรษของการวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยย่อมมีบริบททางสังคมและค่านิยมของการวิจัยเป็นปัจจัยแฝงอยู่ด้วย

บทที่ 3 การสังเคราะห์งานวิจัยด้านวรรณกรรมไทยร่วมสมัย ในบทนี้นักวิจัยทั้งสองกล่าวว่า “มุ่งนำเสนอการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อเน้นให้เห็นความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงและ/หรือขยายตัวของงานวิจัยแต่ละกลุ่มในแต่ละปี” นักวิจัยทั้งสองจึงได้จัดทำตารางปีที่วิจัย โดยจำแนกงานวิจัยตามสถาบันและสาขาวิชาต่างๆ จากนั้นจึงได้สังเคราะห์ลักษณะเด่นของแนวทางการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัยโดยจำแนกออกเป็น 10 สาขา ดังนี้

1. สาขาวรรณคดีไทยและวรรณคดีเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นสาขาหลักและมีจำนวนมากที่สุดของงานวิจัยที่ศึกษาตัวบทวรรณกรรมไทยร่วมสมัย แนวทางการศึกษามีลักษณะเด่นที่การพิสูจน์คุณค่าของตัวบท ซึ่งได้จากการวิเคราะห์ให้เห็นองค์ประกอบต่างๆ ของวรรณกรรม ในเวลาต่อมามีงานวิจัยที่นำแนวทางการศึกษาองค์ประกอบต่างๆ อันเป็นพื้นฐานของการวิเคราะห์ตัวบทมาต่อยอดด้วยการศึกษาเฉพาะองค์ประกอบ เช่น ตัวละคร หรือแก่นเรื่อง หรือความสัมพันธ์ที่มีต่อสังคม ส่วนสาขาวรรณคดีเปรียบเทียบ เน้นการเปรียบเทียบวรรณคดีกับวรรณคดี อาจจะข้ามชาติข้ามภาษาหรือเปรียบเทียบวรรณคดีกับศิลปวิทยา

รวมทั้งการนำทฤษฎีตะวันตกใหม่ๆ หรือศาสตร์แขนงอื่นมาศึกษาวรรณกรรม ทำให้เกิดการขยายแนวทางการศึกษาออกไปได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น

2. สาขาภาษาไทยและภาษาศาสตร์เป็นงานวิจัยที่ใช้ตัวบทวรรณกรรมในการวิเคราะห์ลักษณะการใช้ภาษาหรือประยุกต์แนวคิดทางภาษาศาสตร์มาใช้วิเคราะห์ ลักษณะเด่นที่ปรากฏในงานวิจัยกลุ่มนี้ คือการวิเคราะห์องค์ประกอบด้านภาษา เช่น การใช้คำ ประโยค หรือแนวทางการศึกษาทางภาษาศาสตร์

3. สาขาภาษาต่างประเทศ วรรณกรรมต่างประเทศและการแปล เดิมเป็นงานวิจัยในสาขาภาษาตะวันตก แต่ปัจจุบันขยายวงไปสู่ภาษาอังกฤษและภาษาตะวันออก โดยเฉพาะภาษาจีนมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แนวทางการศึกษาของงานกลุ่มนี้ เห็นได้ว่าเน้นศึกษาวรรณกรรมต่างประเทศเพื่อให้ประจักษ์ความงามและคุณค่าในเชิงปรัชญาคำคิด สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งอาจจำแนกออกเป็นแนวทางย่อยออกได้เป็นสาขาที่เน้นการเปรียบเทียบต้นฉบับภาษาอื่นกับฉบับแปลไทย หรืออาจศึกษาเฉพาะองค์ประกอบ หรือเปรียบเทียบกลวิธีการแต่งของนักประพันธ์ เป็นต้น

4. สาขาบรรณารักษศาสตร์หรือสารสนเทศศาสตร์ เป็นงานวิจัยที่เกิดจากการรวบรวมและประเมินคุณค่าตามนัยสถิติทางบรรณารักษศาสตร์ หรืออาจเรียกรวมงานกลุ่มนี้ได้ว่าเป็นการศึกษาแนวชีวิตและงานของนักประพันธ์ ต่อมาสาขานี้ก็ขยายแนวทางการศึกษาออกไปทางสารสนเทศ การศึกษาจึงขยายกรอบไปสู่องค์ประกอบอื่นๆ ของวรรณกรรม เช่น การให้ความสำคัญแก่การใช้สารสนเทศ หรือการเน้นกลุ่มผู้อ่าน ได้แก่ วรรณกรรมสำหรับเด็ก เยาวชน หรือวัยรุ่น เป็นต้น

5. สาขาศึกษาศาสตร์และจิตวิทยา งานวิจัยกลุ่มนี้อาจจำแนกออกเป็นสองแนวทางคือ เน้นวิเคราะห์คุณค่าวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่เป็นแบบเรียน หนังสืออ่านนอกเวลา หรือวรรณกรรมร่วมสมัยที่ได้รับยกย่องว่าดีเด่น และอีกแนวทางหนึ่งคือเน้นการพัฒนาการเรียนการสอน เช่น การใช้เทคนิค การหาประสิทธิภาพการอ่าน หรือศึกษาพฤติกรรมการอ่านของผู้เรียน พฤติกรรมของตัวละครในวรรณกรรม เป็นต้น

6. สาขานิเทศศาสตร์และสื่อศิลปะ เป็นงานวิจัยที่ถือว่าวรรณกรรมเป็นสื่อประเภทหนึ่งที่สามารถนำมาศึกษาบทบาท วิธีคิดของนักประพันธ์ที่มีต่อสังคม ซึ่งทำให้รู้จักและเข้าใจวิธีคิดของนักประพันธ์ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น งานวิจัยกลุ่มนี้ยังครอบคลุมไปถึงการศึกษาความสัมพันธ์ของตัวบทที่ถ่ายทอดเป็นสื่อในลักษณะต่างๆ ซึ่งใช้คำว่า “การถ่ายโยงเนื้อหาข้ามสื่อ” ได้แก่ งานวิจัยเกี่ยวกับละครโทรทัศน์ ภาพยนตร์ หรือศิลปะแขนงอื่น เช่น จิตรกรรม และเรขศิลป์ นอกจากนี้สาขานี้ยังสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมศาสตร์ของคนในสังคม จึงมีงานวิจัยที่ศึกษาพฤติกรรมการรับสื่อในลักษณะต่างๆ อีกด้วย เช่น พฤติกรรมการอ่าน หรือ พฤติกรรมการเปิดรับและศึกษาทัศนคติ เป็นต้น

7. สาขาปรัชญาและศาสนา งานวิจัยกลุ่มนี้ ศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในลักษณะที่เป็นสารสำคัญแสดงแนวคิดทางปรัชญาและหลักศาสนาของนักประพันธ์ โดยเฉพาะหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้คำที่ระบุแนวการศึกษาต่างกันไปบ้าง เช่น หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธจริยธรรม และอุดมธรรม เป็นต้น

8. สาขาประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ เป็นงานวิจัยที่เน้นศึกษาบริบทสังคมซึ่งก่อให้เกิดวรรณกรรม ทั้งวรรณกรรมโบราณและวรรณกรรมร่วมสมัย โดยเฉพาะการศึกษาบริบททางสังคมการเมือง และการแปรนัยยะทางการเมืองที่ปรากฏในวรรณกรรมซึ่งอาศัยวิธีวิทยาและการตีความ เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่แสดงถึงประวัติศาสตร์ความคิดของนักประพันธ์และคนในสังคมช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น การศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของ **ปัญญาชน (พ.ศ.2435-2535)** เป็นต้น

9. สาขานิติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และบริหารธุรกิจ เป็นงานวิจัยที่เน้นศึกษาวรรณกรรมในฐานะเป็นทรัพย์สินทางปัญญา กฎหมายลิขสิทธิ์ หรือศึกษาสังคมวิทยาแห่งวรรณกรรม เช่น การทำซ้ำ การให้ความคุ้มครองสิทธิการเข้าที่ปรากฏในวรรณกรรม หรือศึกษาพฤติกรรมการซื้อขายวรรณกรรมซึ่งจะเกี่ยวกับกลุ่มคนที่เป็นประชากรศึกษา เป็นต้น

10. สาขาอาณานิคมศึกษาและสหวิทยาการ กล่าวได้ว่างานวิจัยในสาขานี้เป็นการหลอมรวมกันของสาขาวิชาที่หลากหลาย เป็นการศึกษาในอาณานิคม

บริเวณหนึ่ง ต่อมาได้ขยายขอบเขตออกไปให้กว้างขวางขึ้นในเชิงสหวิทยาการ ผสานอาณานิคมศึกษากับสังคมศาสตร์และวัฒนธรรมศึกษา เช่น ไทยศึกษา ยุโรปศึกษา เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ญี่ปุ่นศึกษา เกาหลีศึกษา ทำให้เกิดเป็นลักษณะ “ต้านสาขาวิชา”(anti-disciplinary) คือปฏิเสธระเบียบวิธีวิจัยในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง งานวิจัยกลุ่มนี้ศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัยเป็นข้อมูล ศึกษาความสัมพันธ์ของวรรณกรรมกับบริบททางสังคม หรือใช้ทฤษฎีทางสังคมศาสตร์มาศึกษาวรรณกรรมในฐานะตัวบททางวัฒนธรรม งานวิจัยกลุ่มนี้ทำให้เห็นกระบวนการศึกษาวรรณกรรมร่วมสมัยที่หลากหลายสาขาวิชา เห็นแนวทางการตั้งโจทย์วิจัยแตกต่างกันไปตามมุมมองของนักวิจัยในสาขาต่างๆ ที่สำคัญทำให้เห็นปรากฏการณ์ของสหวิทยาการที่นำเสนอความเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยได้เป็นอย่างดี

นอกจากนักวิจัยทั้งสองจะสังเคราะห์แนวทางการวิจัยตามสาขาวิชาที่กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว ยังได้สังเคราะห์งานวิจัยตามประเภทของวรรณกรรมร่วมสมัยอีกด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นจำนวนและความหลากหลายของประเภทวรรณกรรมที่นำมาวิจัย และสังเคราะห์แนวทางการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่แนวโน้มของการศึกษาวิจัยวรรณกรรมร่วมสมัยในอนาคต นักวิจัยทั้งสองได้จำแนกการสังเคราะห์ประเภทของวรรณกรรมออกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1. การวิจัยบันเทิงคดี: นวนิยายและเรื่องสั้น ซึ่งมีลักษณะที่น่าสนใจ กล่าวคือ การเลือกศึกษาตัวบททำให้เกิดการสร้างประวัติศาสตร์คติไทยขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการในบรรยากาศทางวรรณกรรมไทย มีงานวิจัยจำนวนมากไม่น้อยที่ช่วยเติมเต็มภาพต่อการสร้างประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัยให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเกิดข้อค้นพบใหม่ๆ ในววรรณกรรมไทยร่วมสมัย งานวิจัยบันเทิงคดียังแสดงให้เห็น “กระแส” (movement) ของวรรณกรรมที่สัมพันธ์กับศิลปะและอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตก เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับศิลปะและวรรณกรรมแนวจิตนิยม (Surrealism) คตินิยมสมัยใหม่ (Modernism) คตินิยมหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) และแนวจิตนิยมมหัศจรรย์ (Magical

Realism) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเพื่อหาลักษณะร่วมอันนำไปสู่การเสนอประเภทย่อยของวรรณกรรม หรือเป็นการจัดขอบเขตของวรรณกรรมแต่ละประเภทที่แยกย่อยออกไปให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การวิเคราะห์วรรณกรรมแนวสัญลักษณ์ แนวเสียดสี และแนวทดลอง เป็นต้น

2. การวิจัยสารคดี มีลักษณะเด่นที่ควรกล่าวถึงคือ การขยายขอบเขตการใช้ตัวบทออกเป็นประเภทต่างๆ มากขึ้น เช่น บทความในหนังสือพิมพ์ สารคดีท่องเที่ยวหรือวรรณกรรมการเดินทาง บันทึกประจำวัน บันทึกความทรงจำ อนุทิน และตัวบทที่มีลักษณะเป็น “เรื่องเล่าชีวิต” (life narrative) เช่น หนังสืองานศพ รูปแบบที่นิยมศึกษาคือชีวประวัติและอัตชีวประวัติ ที่เน้นให้เห็นการประเมินค่าตัวบทจากความสำเร็จหรือความยิ่งใหญ่ของบุคคล ต่อมาได้ขยายกรอบไปสู่การศึกษาวเคราะห์อัตลักษณ์ของบุคคลในเรื่องเล่าของ “คนธรรมดา” รวมไปถึงกลุ่มคนชายขอบ ที่อาจถูกแบ่งแยกกีดกันจากสังคมกระแสหลักด้วยเส้นแบ่งต่างๆ เช่น เพศสถานะ ชาติพันธุ์ ชนชั้น วัย ความเจ็บป่วยและความพิการ มากกว่าจะศึกษาความสำเร็จและความยิ่งใหญ่หรือคุณค่าทางวรรณศิลป์ดังแต่ก่อน

นักวิจัยทั้งสองให้ข้อสังเกตว่า งานเขียนของชนกลุ่มน้อยทางเพศเป็นตัวบทที่นำมาวิจัยมากที่สุด และมีจำนวนงานวิจัยเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญเมื่อเทียบกับการสำรวจงานวิจัยในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ การเพิ่มขึ้นของตัวบทและงานวิจัยแนวนี้นี้แสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวของคนในสังคมที่มีทัศนคติต่อกลุ่มคนชายขอบในทิศทางที่สนใจและยอมรับมากขึ้นกว่าแต่ก่อน นอกจากนี้ การวิจัยสารคดียังมีแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรม คุณค่าด้านภาษาและความสำคัญที่มีต่อบริบททางสังคมอีกด้วย กล่าวได้ว่าการวิจัยกลุ่มนี้มีแนวโน้มจะขยายกรอบการเลือกใช้ตัวบทออกไปได้อีกมาก

3. การวิจัยกวีนิพนธ์และบทเพลง นักวิจัยทั้งสองได้สรุปแนวทางการศึกษากวีนิพนธ์ไว้ว่า การวิจัยกวีนิพนธ์มีลักษณะเด่นที่แสดง “**ขอบ นวลักษณ์ และการสืบสรรค์**” โดยให้คำจำกัดความของคำทั้งสามไว้ว่า ขอบหรือขนบวรรณศิลป์ (convention) หมายถึงแบบแผนและกลวิธีการประพันธ์เพื่อสร้างความงาม

ทางวรรณศิลป์ คำว่า นวลักษณ์ (novelty) หมายถึงลักษณะอย่างใหม่ ที่เกิดจากการสร้างแบบแผนทางวรรณคดีขึ้นใหม่ อาจเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของกวี หรือเกิดจากการต่อยอดจากรากฐานความคิดเดิม และแปรรูปไปสู่ลักษณะใหม่ที่ต่างไปหรือดีขึ้นกว่าเดิม และคำว่า การสืบสรรค์ (creative perpetuation) หมายถึง การทำให้เห็นพลวัตของการสืบทอด ได้แก่ การรับมรดกหรือรับช่วงต่อๆ กันมา รวมกับการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ งานวิจัยกวีนิพนธ์ร่วมสมัยช่วงแรกๆ ได้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์จากรากฐานวัฒนธรรมทางวรรณศิลป์ และอิทธิพลของชนบทมุขปาฐะ การสร้างสรรค์สัญลักษณ์ และศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับกวีและกวีนิพนธ์ งานวิจัยช่วงต่อมาเน้นการวิเคราะห์ลักษณะเด่นของกวีนิพนธ์เฉพาะบุคคล เพื่อแสดงให้เห็นชนบและนวลักษณ์

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษากวีนิพนธ์ของกวีหลายคนเพื่อหา ลักษณะร่วมบางประการ เพื่อยืนยันคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่เกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์จากรากฐานคติโบราณ โดยอธิบายเชื่อมโยงเข้ากับโลกทัศน์ของกวี และมีการศึกษากวีนิพนธ์ในลักษณะที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสถานะของกวีและกระบวนการสร้างสรรค์กวีนิพนธ์ ซึ่งนักวิจัยทั้งสองใช้คำว่า “metapoetry” จากการสังเคราะห์งานวิจัยกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัย นักวิจัยทั้งสองพบว่ากวีนิพนธ์เป็นงานเขียนที่ต่างกับวรรณกรรมไทยร่วมสมัยประเภทอื่นที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตก ทั้งนี้เพราะกวีนิพนธ์ไทยร่วมสมัยพัฒนาขึ้นจากรากฐานเดิมที่มีอยู่ในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ของไทย

ส่วนการวิจัยบทเพลงในฐานะวรรณกรรมไทยร่วมสมัยนั้น นักวิจัยทั้งสองได้สรุปแนวทางการศึกษาได้ว่าส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์วรรณศิลป์ในบทเพลง และวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างบทเพลงกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าจะวิเคราะห์บทเพลงในลักษณะที่เป็นกวีนิพนธ์

4. สาขาการวิจัยบทละคร ซึ่งรวมทั้งบทละครเวทีและบทละครโทรทัศน์ เป็นการศึกษาเน้นวิเคราะห์เนื้อหาและวรรณศิลป์ในบทละครเป็นหลัก อีกกลุ่มหนึ่งเป็นการศึกษากระบวนการดัดแปลงวรรณกรรมเป็นบทละคร ซึ่งอาจดัดแปลง

จากวรรณคดีโบราณ หรือวรรณกรรมร่วมสมัย และมีการศึกษาสัมพันธ์จากวรรณกรรมร่วมสมัยในบทละคร นักวิจัยทั้งสองได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการวิจัยสาขานี้ว่าควรเพิ่มงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ของศิลปะต่างแขนงในกรอบการศึกษาสัมพันธ์ให้มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการศึกษาตัวบทต้นทางและตัวบทปลายทางในรูปแบบที่ต่างกัน เช่น วรรณกรรมกับบทละคร หรือบทละครกับภาพยนตร์

5. สาขาการวิจัยปริวรรณกรรม งานวิจัยกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยต่างสาขากับวรรณกรรมไทยร่วมสมัยในลักษณะที่เป็นวรรณกรรมชั้นรองเทียบได้กับเรื่องเล่าประเภทหนึ่ง ได้แก่ การ์ตูน บทกวีชั้น วรรณกรรมเชิงมรณีย์ วรรณกรรมจากอินเทอร์เน็ต หนังสือภาพและนิทานภาพ งานวิจัยกลุ่มนี้แสดงให้เห็นว่ากรอบของงานวิจัยด้านปริวรรณกรรมสามารถขยายออกได้ถึงการศึกษาการดัดแปลงวรรณกรรมเป็นภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ และการ์ตูน หรือเป็นการศึกษาควบคู่ระหว่างภาพยนตร์กับวรรณกรรมเป็นต้น งานวิจัยปริวรรณกรรมส่วนหนึ่งมาจากสาขาภาษาและวรรณกรรมต่างประเทศ ซึ่งมีการแปลเป็นภาษาอื่น เช่น ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ

นักวิจัยทั้งสองได้สรุปว่าการใช้ปริวรรณกรรมเป็นข้อมูลในการวิจัยพบว่ามีแนวโน้มที่จะขยายกรอบตัวบทมากขึ้นอย่างมีนัยยะสำคัญและทำให้เข้าใจภาพรวมของวรรณกรรมได้ดียิ่งขึ้น เพราะเป็นการศึกษาที่คำนึงถึงกลุ่มงานเขียนและผู้อ่านที่มีอยู่จริง อีกทั้งยังมีส่วนในการกำหนดทิศทางหรือความเปลี่ยนแปลงในอุตสาหกรรมหนังสือหรือวัฒนธรรมสิ่งพิมพ์ของสังคมไทย การที่นักวิจัยสนใจศึกษาปริวรรณกรรมเพิ่มมากขึ้นนั้นย่อมทำให้การสร้างองค์ความรู้เรื่อง “สังคมวิทยาแห่งวรรณกรรมไทยร่วมสมัย” เป็นจริงได้เร็วขึ้นกว่าที่เคยเป็นมา

6. การวิจัยสังคมวิทยาวรรณกรรมนักวิจัยทั้งสองกล่าวถึงแนวทางการศึกษาสังคมวิทยาวรรณกรรมในบริบทวรรณกรรมไทยร่วมสมัยของศาสตราจารย์สุมาน กุปตะ (Suman Gupta 2012) ที่เสนอว่าการศึกษาแนวนี้นแบ่ง

ออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่คือ การผลิตสร้าง (production) และการรับ (reception) การผลิตสร้าง ได้แก่การศึกษาเกี่ยวกับนักประพันธ์ อาจพิจารณาในมิติของการแสดงตนโดยนัย หรือศึกษาในฐานะเป็นบุคคลสาธารณะ หรือศึกษาตัวบท เช่น เป็นแบบเรียนในชั้นเรียน และศึกษาสถาบันวรรณกรรม ได้แก่ สำนักพิมพ์ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น บรรณาธิการ ผู้ออกแบบหนังสือ ผู้จัดการจำหน่าย รวมถึงผู้ค้าปลีกเป็นต้น ส่วนการรับ (reception) ให้ศึกษาผู้อ่านในแง่มุมต่างๆ เน้นการตีความ หรือศึกษาอุปนิสัยการอ่านที่สัมพันธ์กับบริบทของตัวบทกับผู้อ่าน เป็นต้น

เมื่อนักวิจัยทั้งสองนำแนวทางการศึกษาของคุปตะมาสังเคราะห์งานวิจัยที่รวบรวมไว้ในกลุ่มนี้ พบว่า มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาการผลิตสร้างวรรณกรรม โดยเฉพาะการวิเคราะห์อัตลักษณ์หรือวิถีคิดของนักประพันธ์ อีกกลุ่มหนึ่งเป็นงานวิจัยสถาบันวรรณกรรมโดยจำแนกตามกลุ่มนักเขียน เช่น สโมสรนักเขียนภาคอีสาน หรือจำแนกตามนิตยสารวารสาร โดยให้ความสำคัญแก่การนำเสนอเกี่ยวกับสังคม การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม อีกกลุ่มหนึ่งสนใจที่จะศึกษาบทบาทของสำนักพิมพ์ บางแห่งมีบทบาทในการกำหนดรสนิยมการอ่านของคนในสังคม เช่น การศึกษารางวัลวรรณกรรมในฐานะสถาบัน

ส่วนงานวิจัยที่ศึกษาการรับวรรณกรรม ได้แก่ การศึกษากระบวนการอ่านหรือพฤติกรรมการอ่าน และรวมถึงการวิจารณ์ นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาการพัฒนาเกณฑ์การประเมินค่าวรรณกรรมไทย ซึ่งนักวิจัยทั้งสองจัดไว้ว่าเป็นสังคมวิทยาวรรณกรรมด้านการผลิต แต่ผู้เขียนเห็นว่างานวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาการพัฒนาเกณฑ์การประเมินวรรณกรรมซึ่งสัมพันธ์กับการกำหนดเลือกหนังสืออ่านนอกเวลา และการตัดสินรางวัลวรรณกรรมของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ผู้วิจัยเรื่องนี้น่าจะใช้แนวทางการวิจัยด้วยการศึกษาปรากฏการณ์การรับวรรณกรรมมากกว่า อย่างไรก็ตาม การศึกษาด้านสังคมวิทยาวรรณกรรม อาจจะต้องศึกษาแนวทางทั้งสองแนวควบคู่กันไป จึงจะเห็นภาพรวมของกระบวนการวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยได้อย่างกว้างขวางชัดเจนยิ่งขึ้น

นอกจากการสังเคราะห์แนวทางการวิจัยวรรณกรรมในบทนี้แล้ว นักวิจัยทั้งสองยังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวพินิจ (approach) การวิจัยในรอบยี่สิบปีไว้ด้วย ซึ่งจัดเป็นสองแนวพินิจกว้างๆ คือ แนวแรกเป็นแนวพินิจที่เน้นเกลียวสัมพันธ์ระหว่างภาษากับวรรณกรรม ซึ่งมีงานวิจัยกระแสหลักที่เน้นลีลา และศิลปะการใช้ภาษาในวรรณกรรมเป็นสำคัญ ได้แก่ การศึกษาตั้งแต่ระดับเสียง คำประโยค ความหมาย โวหาร ภาพพจน์ สำนวน

งานวิจัยบางเรื่องได้วิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรม เช่น เนื้อหา แนวคิด รูปแบบ ประเภท คุณค่าหรือภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมไปพร้อมกันด้วยหรืออาจจะวิเคราะห์ตามองค์ประกอบของวรรณกรรมเท่านั้น ได้แก่ รูปแบบ เนื้อหา ตัวละคร ฉาก และกลวิธีการประพันธ์ ซึ่งก็รวมการวิเคราะห์ภาษาไว้ในส่วนนี้ด้วยแล้ว แต่งานวิจัยสมัยหลังมักจะนำทฤษฎีทางภาษามาเป็นแนวทางการศึกษาวรรณกรรมชัดเจนยิ่งขึ้นส่วนใหญ่จะระบุทฤษฎีหรือแนวคิดทางภาษาศาสตร์ไว้ในชื่องานวิจัย เช่น การศึกษาเรื่องการใช้เชื่อมโยงความสัมพันธ์สารวัจนปฏิบัติศาสตร์ การใช้วัจนกรรม และอุปลักษณ์ งานวิจัยอีกกลุ่มหนึ่งนำแนวคิดทางภาษาศาสตร์มาประยุกต์ใช้วิเคราะห์ตัวบท เช่น การนำแนวคิดทางภาษาศาสตร์ชาติพันธุ์ ภาษาศาสตร์สังคมมาศึกษาวรรณกรรมหรือบทเพลง เช่น ศึกษาภาษาถิ่นอีสานในวรรณกรรมเพลงหรือทฤษฎีทางสัญญานศาสตร์ เช่น การใช้เครื่องหมายต่าง ๆ มาศึกษากลวิธีการสื่อความหมายในบทเพลง เป็นต้น

กล่าวได้ว่างานวิจัยด้านภาษาศาสตร์และวรรณกรรมมีจุดประสงค์ของการวิจัยต่างกัน นักภาษาศาสตร์จะให้ความสำคัญแก่วรรณกรรมในฐานะเป็นข้อมูลทางภาษาประเภทหนึ่ง ส่วนนักวรรณกรรมศึกษาให้ความสำคัญแก่ภาษาในเรื่องของลีลาหรือท่วงทำนองการประพันธ์ งานวิจัยที่จะผลานแนวทางทั้งด้านภาษาศาสตร์และวรรณกรรมวิจารณ์พอมิบ้าง แต่ยังมีจำนวนไม่มากนัก ทั้งๆ ที่งานวิจัยลักษณะนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการศึกษาทั้งด้านภาษาศาสตร์และวรรณกรรมได้เป็นอย่างดีก็ตาม

แนวพินิจอีกแนวหนึ่งที่นักวิจัยทั้งสองได้ตั้งข้อสังเกตไว้คือ แนวพินิจจากปฏิธานนิยมสู่วัฒนธรรมศึกษาและการอ่านทบทวนนิพากษ์ แนวปฏิธานนิยมเป็นฐานความคิดที่เชื่อมั่นในคุณสมบัติของสิ่งหนึ่งอย่างตายตัวหรือพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าเป็นเช่นนั้นจริงตามหลักวิทยาศาสตร์ แนวคิดนี้รองรับงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มาอย่างยาวนานและถือเป็นกระแสหลักของการศึกษาวรรณกรรม ซึ่งนักวิชาการต่างยอมรับว่าแนวคิดนี้ทำให้การวิจัยวรรณกรรมเป็นที่ยอมรับในฐานะเป็นศาสตร์หนึ่งที่พิสูจน์ได้

ในงานวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยของดวงมน จิตรจ้านงและคณะ (2555) ได้ตั้งข้อสังเกตไว้เช่นกันว่า มีงานวิจัยวรรณกรรมจำนวนมากเลือกใช้ศาสตร์อื่นหรือสหวิทยาการมาเป็นแนวทางศึกษาช่วยอธิบายตัวบท แนวโน้มที่สำคัญคือการศึกษากาพย์สะท้อนสังคมในวรรณกรรม ซึ่งตั้งอยู่บนความเชื่อวาทกรรมบันทึกความเป็นไปของสังคมและสัมพันธ์กับบริบททางสังคมอย่างตรงไปตรงมา ต่อมาเมื่อมีสหวิทยาการแขนงใหม่เข้ามามีบทบาทต่อการวิจัยวรรณกรรมมากขึ้นงานวิจัยในช่วงปลายทศวรรษ 2540 เป็นต้นมาจึงมีการใช้แนวพินิจของวัฒนธรรมศึกษา โดยเฉพาะวาทกรรม ภาพแทน และอัตลักษณ์

“วาทกรรม” มีความหมายว่าข้อความที่พูดหรือเขียนเกี่ยวกับเรื่องหนึ่ง เช่น ชาติ สิ่งแวดล้อม ผู้หญิง ความเป็นไทยหรือตะวันตก เป็นต้น ในสังคมช่วงหนึ่ง ข้อความนั้นกำกับด้วยกรอบความรู้ของสังคมนั้นและส่งผลให้เกิดปฏิบัติการทางสังคมบางอย่างที่สอดคล้องกัน “ภาพแทน” มีความหมายว่าเป็นภาพจำลองที่นำเสนอผ่านวรรณกรรมหรือประติมากรรมทางวัฒนธรรม ภาพจำลองดังกล่าวสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประยุกต์ ขั้วเน้นคุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ รายละเอียดที่ปรากฏในภาพแทนจึงร่วมกันทำหน้าที่สื่อความหมายและคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในเชิงสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ส่วน “อัตลักษณ์” มีความหมายว่า ความสำนึกในระดับปัจเจกบุคคลและระดับรวมหมู่ว่าตนเป็นใคร ซึ่งขึ้นอยู่กับการนิยามตนเองที่แตกต่างกับผู้อื่น อัตลักษณ์ถือเป็นสิ่งประกอบสร้างที่ไม่ได้มีมาแต่เดิม แต่เกิดจาก

การหล่อหลอมของสังคม อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่สั่นไหวและมีพลวัต งานวิจัยในระยะหลังส่วนใหญ่นิยมใช้แนวคิดทั้งสามมาวิเคราะห์วรรณกรรมไทยร่วมสมัย

นักวิจัยทั้งสองได้เสนอทางเลือกจากการเปลี่ยนผ่านฐานความคิดจากปฏิธานนิยมมาสู่วัฒนธรรมศึกษา ซึ่งเรียกทางเลือกนี้ว่า “การอ่านทบทวนวิพากษ์ (revisionary reading)” ซึ่งจะเป็นทางเลือกในการแสวงหาโจทย์วิจัยใหม่ๆ ผ่านการกลับไปทบทวนวิพากษ์วรรณกรรมที่มีผู้ศึกษาแล้ว รวมทั้งวิพากษ์การอ่านหรือการตีความตัวบทที่มีมาก่อนหน้านี้ด้วย ว่าเป็นการศึกษาที่กำกับด้วยอุดมการณ์หรือถูกครอบงำทางอุดมการณ์ที่กดทับ “ความเป็นไปได้” ของความหมายอื่นๆ ไว้อย่างไร ข้อเสนอดังกล่าวนี้ได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีวิพากษ์ (critical theory) ที่เห็นว่าศาสตร์นั้นจะต้องปราศจากคุณค่า (value-free) ดังนั้นการวิจัยต้องเป็นอิสระจากระบบค่านิยมและมีลักษณะเป็นทวิสัยหรือวัตถุวิสัย ซึ่งแท้จริงแล้วการปราศจากคุณค่าก็เป็นคุณค่าประเภทหนึ่งเช่นกัน นักวิจัยทั้งสองได้ยกกรณีศึกษาจากงานวิจัยเกี่ยวกับนวนิยายเรื่อง **สี่แผ่นดิน** และงานเขียนของทมยันตี เพื่อแสดงให้เห็นแนวทางการอ่านทบทวนวิพากษ์ดังนี้

งานวิจัยที่ศึกษานวนิยายเรื่อง **สี่แผ่นดิน** เรื่องแรกที่ยกมาเป็นกรณีศึกษา คือ **วิเคราะห์เรื่องสี่แผ่นดินและหลายชีวิต** (2522) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นความหมายและคุณค่าของนวนิยายตามขั้นตอนการศึกษาภายใต้กรอบการวิจารณ์แนวใหม่ (New Criticism) ที่ให้ความสำคัญแก่สุนทรียศาสตร์และเน้นวิเคราะห์องค์ประกอบของวรรณกรรมแต่ละประเภทโดยใช้วิธีการอ่านละเอียด (close reading) และการวิจารณ์เชิงปฏิบัติ (practical criticism) เมื่อเวลาผ่านไปแนวพินิจจากสหวิทยาการได้มาเป็นพื้นฐานสำคัญของการศึกษาวรรณกรรมไทยร่วมสมัย และนำมาศึกษานวนิยายเรื่องนี้แนวสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ในงานวิจัยเรื่อง **บริบทโลกในนวนิยายเอกเรื่องสี่แผ่นดิน ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช** (2550) ซึ่งวิเคราะห์ร่วมกับนวนิยายอังกฤษเรื่อง **Sense and Sensibility** ผลการวิจัยสรุปว่า สามารถจัดนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินเป็นวรรณกรรมเอกของโลกได้ ด้วยความดีพิเศษในการถ่ายทอดวัฒนธรรมไทย ความเป็นไทย และคุณค่าทาง

วรรณศิลป์อันประณีตบรรจง ในงานวิจัยสี่แผ่นดินเล่มอื่นๆ ก็เช่นกัน ซึ่งทำให้การอ่านนวนิยายเรื่องนี้มีลักษณะ “ถูกทำให้ลืบเรียวลง” เหลือเพียงความเป็นไทยที่มีแก่นแท้และทรงคุณค่าเท่านั้น การอ่านที่เป็นกระแสหลักจึงเป็นตัวอย่างของการครอบงำทางอุดมการณ์ผสมผสานกับปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรมที่ผลิตซ้ำคุณค่าของนวนิยายเรื่องนี้ในทางเดียวกัน

ในงานวิจัยเรื่อง **ประวัติศาสตร์วิธีคิดเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมไทยของปัญญาชน (พ.ศ.2435-2535)** (2550) แสดงการอ่านทบทวนวิพากษ์ด้วยการไม่ได้มองความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นไทยในตัวบทกับความเป็นไทยในบริบทโดยตรงไปตรงมา แต่ได้นำเสนอการตีความนวนิยายเรื่องนี้ว่าเป็นความยกย่องของการประกอบสร้างความเป็นไทยที่แฝงไว้ด้วยการเมืองในเวลานั้น ซึ่งเป็นการฟื้นฟูพลังจารีตให้กลับคืนมาในสังคมไทยได้สำเร็จ การตีความในลักษณะนี้อาจวิเคราะห์ความสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกันก็วิเคราะห์ความสัมพันธ์กับจุดยืนทางวัฒนธรรมเพื่อยืนยันว่างานวิจัยนั่นเองก็เป็นสนามรบของการต่อสู้ช่วงชิงความหมายและอำนาจเช่นเดียวกัน

ส่วนการอ่านทบทวนวิพากษ์ในกรณีที่สองที่ยกตัวอย่างจากงานวิจัยที่ศึกษางานเขียนของคุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ (ทมยันตี) นับแต่ช่วงก่อน พ.ศ.2533 ประเด็นของงานวิจัยมุ่งไปที่ผู้หญิง หรือเพศสถานะในนวนิยาย และสรุปว่างานเขียนมีลักษณะเป็นวรรณกรรมสตรี และทมยันตีเป็นนักเขียนสตรีไทยที่มีความคิดเพื่อสิทธิสตรีอย่างชัดเจน จากการรอบการศึกษาสตรีนิยมแสดงให้เห็นว่า ความคิดเพื่อสิทธิสตรีของทมยันตีเป็นอิทธิพลที่ได้รับจากประสบการณ์รับรู้สภาพความเป็นจริงของสังคมไทย และประสบการณ์ตรงที่ได้จากครอบครัวและบทบาททางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นงานวิจัยในช่วงหลังเรื่องใดก็จะตีความโน้มเอียงเข้าหาการวิจารณ์แนวสตรีนิยมที่พิจารณาเป็นศูนย์กลางของการวิจารณ์และชี้ให้เห็นศักยภาพของผู้หญิงที่ถูกกดทับโดยระบบค่านิยม

การวิเคราะห์ตัวบทข้างต้น นักวิจัยทั้งสองเห็นว่าเป็นการตีความที่ตั้งอยู่บนฐานคิดของชีวประวัติของนักเขียนและโยงเข้ากับประเด็นเรื่องสตรีนิยม ต่อมาในงานวิจัยที่แสดงการอ่านบททวนวิพากษ์ในเรื่อง **วาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์ต่อสภาพและบทบาทสตรีไทยตามที่นำเสนอในนวนิยายของคุณหญิงวิมลศิริไพบูลย์ (2552)** ผลของการวิจัยพบว่านวนิยายของทมยันตียังคงสร้างผู้หญิงให้ผูกอยู่กับสถานภาพดั้งเดิมคือความเป็นกุลสตรี ความเป็นแม่และความเป็นเมีย ขนานไปกับความเป็นผู้หญิงแกร่งหรือผู้หญิงก้าวหน้า งานวิจัยนี้สรุปว่าหากพิจารณาจากวาทกรรมที่ปรากฏในงานเขียนแล้ว ผู้หญิงในนวนิยายของทมยันตีที่เห็นว่ามีพลังเรียกร้องสิทธิเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพของตนนั้นเป็นเพียงมายาภาพเท่านั้น

จะเห็นได้ว่า ความแตกต่างของฐานคิดแบบปฏิฐานนิยมกับวัฒนธรรมศึกษาและการอ่านบททวนวิพากษ์คือปฏิฐานนิยมเชื่อว่า “นักประพันธ์กำลังสื่อสารบางอย่างผ่านตัวบท” ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจว่าสารนั้นมีความหมายแท้เพียงหนึ่งเดียวที่ผู้วิจัยต้องค้นให้พบ ในขณะที่กลุ่มวัฒนธรรมศึกษาและการอ่านบททวนวิพากษ์เห็นว่าความหมายในตัวบทจะมีหลายความหมายขึ้นอยู่กับมุมมองของการอ่าน อย่างไรก็ตาม งานวิจัยทั้งหลายต้องอยู่ภายใต้กรอบจำกัดของการวิจัยเชิงประจักษ์ หรือถูกครอบงำด้วยวาทกรรมความรู้แบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าการวิเคราะห์ตีความนั้นน่าเชื่อถืออย่างไร มีหลักฐานและแหล่งอ้างอิงที่ชัดเจนเพียงใดดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องมีสำนึกเองว่ากำลังใช้แนวพินิจแบบใด และมีเหตุผลใดในการเลือกแนวทางศึกษาเช่นนั้น การอ่านบททวนวิพากษ์จึงน่าจะเป็นตัวช่วยให้เกิดแนวทางใหม่ ๆ ผ่านมุมมองใหม่ เมื่อต้องศึกษาตัวบทเดิมที่เคยมีผู้ศึกษาไว้แล้ว

บทที่ 4 บทสรุปและข้อเสนอแนะ กล่าวถึงการวิจัยเรื่องนี้ว่าได้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้แล้วคือ เพื่อรวบรวมบทคัดย่อและบรรณานุกรมงานวิจัยวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย ระหว่าง พ.ศ.2533-2554 และเพื่อสังเคราะห์ความ

เปลี่ยนแปลง กระแส แนวโน้มในงานวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่รวบรวมได้ในช่วงยี่สิบปี รวมทั้งการเผยแพร่ข้อมูลงานวิจัยต่างๆ อย่างมีระบบสู่สาธารณะ

กล่าวได้ว่างานวิจัยเล่มนี้ ได้ดำเนินการวิจัยบรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ

นอกจากนี้ยังได้แสดงการกำหนดกรอบของการศึกษารวบรวมงานวิจัยไว้อย่างชัดเจน แม้ว่าจะลงรายละเอียดถึงงานวรรณกรรมไทยร่วมสมัยพากย์ภาษาต่างประเทศ โดยเฉพาะในสาขาการแปล หรือสาขาภาษาอังกฤษไว้ด้วย ซึ่งไม่เคยปรากฏในการศึกษาสถานภาพของการวิจัยด้านวรรณกรรมไทยมาก่อน อย่างไรก็ตาม ตัวบทวรรณกรรมก็จัดว่าเป็นวรรณกรรมไทยได้อยู่แล้ว เพียงแต่ที่ผ่านมานั้นยังไม่มีการศึกษาครอบคลุมถึงงานวิจัยตัวบทกลุ่มนี้ นับได้ว่านักวิจัยทั้งสองให้ความสำคัญแก่ทุกแขนงวิชาอย่างทั่วถึงและรอบด้าน อีกทั้งต้องการจะให้การศึกษารวบรวมงานวิจัยครั้งนี้เกิดประโยชน์สูงสุดของการนำไปศึกษาต่ออย่างแท้จริง ที่สำคัญที่สุดคือการได้เสนอแนะแนวทางการวิจัยต่อยอดในอนาคตด้วยการกำหนดหัวข้อศึกษาหรือโจทย์วิจัยจากแนวพินิจ “แบบการอ่านทบทวนวิพากษ์” หรืออาจกำหนดหัวข้อวิจัยที่จะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เรื่อง “สังคมวิทยาแห่งวรรณกรรมไทยร่วมสมัย” ไว้ด้วย และอาจมีการศึกษารวบรวม แปล บทคัดย่อและ/หรือบรรณานุกรมงานวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยที่ปรากฏในภาษาต่างประเทศต่อไปอีก ซึ่งจะก่อให้เกิดความคิดที่จะพัฒนาแนวทางการวิจัยวรรณกรรมไทยร่วมสมัยออกไปได้อีกอย่างไม่หยุดยั้ง